

A hírlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára.

Írta: NAGY SÁNDOR.

1894. január 6-án, a Jókai-jubileum alkalmával, Rákosi Jenő lapja, a Budapesti Hírlap, az író ünneplésének azt az eredeti módját találta ki, hogy kilenc társadalmi regényének tárgyát hírlapírói modorban dolgozta fel. Az irodalmi tréfa tárgyai voltak egyebek között az Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, az Új földesúr, a Szereltem bolondjai, az Aranyember, a Fekete gyémántok című regények.

Ez az ötlet első tekintetre nem látszik különösebben jellemzőnek, mert hiszen többé-kevésbé minden társadalmi regényíróra alkalmazható, főleg olyanokra, kiknél az analízis nem szorította háttérbe a mesét, akik tehát mondanivalóikat konkrét és változatos eselekvénnyel fejezik ki. De Jókai regényeire mégis sokkal találóbb, mintsem gondolnók, mert rávillant egy jellemző tulajdonságukra: a hírlapnak rájuk gyakorolt hatására.

Az ötletet az igazságnak megfelelően oda kell kibővítenünk, hogy Jókai egy-egy társadalmi regényét nem csupán egyetlen riporttá, hanem egész hírlappá lehetne kidolgozni, melyben a politikától kezdve a bűnügyig minden lényeges anyag megvan. Más szóval kifejezve: a hírlap a maga anyagának változatos-ságával öntudatlanul is hatott Jókai társadalmi regényeinek tartalmára, úgyhogy egy-egy regényében nagyjából az újság változatos anyaga tükröződik vissza. Természetesen azzal az óriási különbséggel, hogy míg a hírlap anyagát csupán a szerkesztő irányja, ízlése foglalja össze, addig Jókai társadalmi regényeinek változatos tartalmát a művész egységesítő keze.

Ezt az ötletet Jókai társadalmi regényeire nézve annyira jellemzőnek tartom, hogy megpróbálom elfogadhatóvá tenni. Tanulmányom címe e szerint talán többet mond, mint amennyit most adni szándékozom. Nem szólok a hírlapról, mint szépírói tárgyforrásról, noha erre maga Jókai is gyakran hivatkozik; azt sem vizsgálom, mennyiben hatott a hírlap Jókai társadalmi regényeinek készülésére, mikor tudvalevőleg valamennyi először hír-

lapok tárcarovatában jelent meg, tehát az író bizonyára öntudatlanul is eleve figyelembe vette a hírlap közönségének igényét és ízlését. Most csupán azt akarom bizonyítani, hogy Jókai társadalmi regényeinek sokoldalúsága, tartalmi változatossága vég-elemzésben a hírlap hatására vihető vissza.

*

Jókai írói tehetségében sok az újságíróra emlékeztető vonás; szépirói munkásságával kezdettől-végig párhuzamos a hírlapírói tevékenység. Ezekből egészen természetesen következik, hogy társadalmi regényeiben az íróra jelentékenyen hatott a hírlapíró is.

Előre és egyszersmindenkorra meg kell jegyezni, hogyha Jókairól, mint hírlapíróról beszélünk, a szót a legmagasabb és legnemesebb értelmében kell vennünk. Jókai, ha regényeiben is egyben-másban hírlapíró módjára szolgálja közönségét, egyszersmind magasabb, eszményi célok felé is vezet.

Hírlapíróra emlékeztető vonása Jókainak, mint regényírónak: a közönséggel való állandó érintkezésnek szükségérzete. Nemcsak a közönség szerette őt, ő is szerette közönségét s regényei útján állandó kapcsolatot tartott vele. Mindig tudta, mi érdeklí őt s ezt az érdeklődést sűrűn megjelent regényeivel nemcsak kielégítette, hanem egyszersmind nemzeti s erkölcsi célok szolgálatába is állította.

Tehát Jókai éppen nem zárkózott el közönségétől, mint egyik-másik külföldi kortársa, nem attól elvonatkozva, tisztán művészi célból, l'art pour l'art, írta regényeit; legjelesebb alkotásai a minden idő mellett különösebben saját korának is szóltak; az elnyomatás szomorú ideje alatt a nemzeti szellemet ápolták, vigaszul szolgáltak a jelennek, reménységül a jövőnek. Azonfelül Jókai nem tett különbséget az olvasóközönség társadalmi rétegei között; az egész magyar társadalomhoz szólt. Miként társadalmi regényeiben a birtokos középosztály, akkoriban a nemzettársadalom gerince mellett állandóan szerepelt, ha olykor mellékesen is, az arisztokrácia és az egyszerű nép is, úgy olvasói táborában ott volt a nemzet minden rétege társadalmi osztály-, vallás-, sőt bátran mondhatjuk, nemzetiségi különbség nélkül.

Második újságírói tulajdonsága Jókainak az időszerűség, az aktualitás iránt való kitűnő érzék. Ez különösen a szabadságharc után, a hetvenes évekig írt társadalmi regényeiben feltűnő.

Legidősebb tárgy természetesen a jelen. Jókai szerette a jelen eseményeit feldolgozni, de, sajnos, a kor, melyben működése javát kifejtette (1849—1867), e hajlamának éppen nem kedvezett. Az irodalomra nagy politikai nyomás nehezedett s a kérelhetetlen cenzúra a politikai közelmúltat és a jelent egyelőre törölte az irodalmi tárgyak sorából.

Pedig milyen hálás tárgya lett volna a szabadságharc, egyfelől mint a nemzeti életerő, tettekretevés és nagyrahatottság bizonyossága, másfelől mint látott, hallott és átélt események és élmények kimeríthetetlen forrása.

Kedvesen mondja el maga Jókai, miként kényszerült ezen állandóan aktuális tárgyat elhagyni: „Egy kis kitérés az élő világba esett meg rajtam... mikor a Csataképeket (1850) és a Bujdosó Naplóját (1851) írtam, de amint ezen a pályán tovább akartam ballagni, egyszer csak azt mondta az államhatalom „hands off“... s azzal a kiadóm 15 ív kész munkámat, amely a 48/49-es időkről szól, szépen betapostatta papier mâché-nak: Sajó... letűnt a látóhatárról s az én fantáziám is kivándorolt Törökországba, Óceániába... s ha már éppen valami magyart kívántam írni, felkerestem a régi várkúnokat a Kaspi-tó mellett. Ezen a réven mégis csak csempésztem be egy kis hazaszeretetről, szabadságról szóló gondolatot; az államhatalom szemét hűnyt rá. Mért ne legyenek a magyarok szabadok és hazaszeretők — az obi pusztán?” (*Egy magyar nábob*, Előszó.)

Azonban az író leleményessége mégis csak megtalálta a lehető legközelebb eső hazafias tárgyat, melyet a cenzúra engedélyezett, s amelynek leple alatt a jelen nemzedéknek is szólhatott. Az elnyomatás korában a nemzet az 1825. év előtti időbe esett vissza. Akkor gróf Széchenyi István emelte fel a nemzetet s mutatta meg neki a boldogulás útját. Nem idősebb volt-e az abszolutizmus korában Széchenyi nemzetmentő alakját felidézni s korát, a nemzeti életerő megpezsztülésének korát a nemzet szeméi elé állítani, hogy általa biztasson, reményt keltsen, hitet adjon. Valóban az Egy Magyar Nábob és a Kárpáthy Zoltán lelkes, a honért buzgó alakjaikkal, a nemzet életerejébe, jövőjébe vetett rajongó hitükkel, építő munkásságukkal megjelenésük időpontjában (1853, 54) a lehető legaktuálisabbak voltak.

A Régi Jó Táblabírákról (1856) már Mikszáth Kálmán megjegyezte, hogy mennyire idősebb volt. A Bach-korszak igazság-

talanságaiból visszavitt a régi, patriarehális kor, az elfogulatlan bírák világába, mikor még magyar osztotta a magyarnak az igazságot.

A hatvanas évektől kezdve már inkább felhasználhatta az aktuális témákat. Végre megírhatta a szabadságharc történetét a Politikai Divatokban, új érdeket adván neki Petőfi és a maga szerepeltetésével. De a regény közlése a Honban nem volt zavartalan, a cenzúra gyakran lefoglalta miatta a lapot s Jókainak módosítani, rövidíteni kellett regényét. Csak 1869-ben, a kiegyezés után írhatta meg egészen kedvére és szabadon a szabadságharc prózai eposzát, a Kőszívű Ember Fiait, új aktualitást adva a régi témának a Baradlay-család szerepeltetésével, melyben a közönség, okkal vagy ok nélkül, a Tisza-család tagjait vélte látni; már pedig volt-e akkor aktuálisabb ember Magyarországon, mint Tisza Kálmán, a bálványozott ellenzéki vezér?

A Bach-korszak visszásságait az 1861. évi országgyűlés összehívásáig, közvetlenül a rendszer bukása után, 1862-ben regénybe öntötte (Új Földesúr).

A Schmerling-korszakot mindjárt az alkotmányos időszak beköszöntével, 1868-ban feldolgozta a Szerelem Bolondjaiban, noha magyar részről is intették, hogy ne érintse még a friss sebeket; vessen rájuk fátyolt, miként a politikusok is tették.

A francia-német háborút (1870–71) már a következő évben tárgyul használta a Véres Kenyér című kis regényében.

Eszméjükkal, célzatukkal aktuálisak s egyszersmind Jókainak közönségével való meleg közösségről tanuskodnak a Fekete Gyémántok (1870) és Aranyember (1872) című regényei. Abban a korban jelentek meg, melyben a nemzet politikai léte már biztosítva volt s a mindennapi közgazdasági építő munka vált szükségessé. Jókai, mint valódi nemzetnevelő, e regényeiben a mérnöki és kereskedői pálya nemzeti jelentőségére hívja fel a figyelmet s Berend Ivánban a magyar mérnök, Timár Mihályban a széles látókörű magyar kereskedő alakját rajzolja meg.

Kiválóan hírlapíróra valló tulajdonsága Jókainak élénk érzéke a fokozottan érdekes, mondjuk ki nyíltan, a szenzáció iránt. Itt ismét hangsúlyozni kell kiváló művészi érzékét. Szereti a szenzációt, egy-két regényében tárgyul is felhasználja, de általában nem túlozza. Alkalmazza a nagy büntetteket, a tömegszerencsétlenségeket, a nagy természeti csapásokat, de rendszerint

kerüli a rikító színeket, az olvasó idegeinek felizgatását. Írt ugyan kimondottan rémregényt is (Asszonyt Kísér, Istent Kísért), de a szenzációs motívumoknak regényeibe való olvasztásával rendszerint csak érdekességüket fokozza s a művészi célt nem áldozza fel nekik, mint a múlt század negyvenes éveinek rémregényírói.

A hírlapíró és regényíró közös tulajdonsága, a sokoldalúság is megvan Jókaiiban, s ez nála kiterjed a két pálya egész szellemi területére.

Értett a politikához, hiszen hosszú időn át országgyűlési képviselő s politikai lapszerkesztő volt, s ez regényein is meglát-szik. A jogtudományhoz, mert ügyvédséget tanult; regényeiben nagy számmal fordulnak elő jogi esetek; egyiknek-másiknak éppen per a tárgya. Érdekelte a földrajz. Nem volt olyan tájék, olyan elrejtett völgye, félreeső szigete a földnek, melyet könyveiből ne ismert volna. Kedvelte a néprajzot, a természettudományt. Erősen kultiválta a természetrajzot, a növényeket mind névszerint ismerte. Nemcsak ismerte, hanem népszerű formában fel is dolgozta a magyar nemzet történetét. Tudta a világtörténet minden nevezetesebb eseményét. Tudományában természetesen elsősorban a művészileg értékesíthető érdekelt, az adomaszerű, a kivételes, a kuriózum.

Igazi hírlapírói vonása a rögtöni fogalmazó készség. Az első ihlet hatása alatt ír. Amít átgondolt, azt formásan, stílusosan azonnal papírra tudja vetni. Mikor leült írni, oly sebesen írt, hogy egy szó törlés nem fordult elő a papíron.

Hírlapíróra emlékeztet a mindennapi rendszeres munka. Az újságírók általában bohémnek tartják, pedig az újság rendszeres munkára kényszeríti. A nap bizonyos részét, az esti órákat, a szerkesztőségben kell töltenie; a naponként megjelenő újságmoloch könyörtelenül követeli az anyagot, mindent pontos időre kell szállítani, a friss anyaggal nem szabad késni, nehogy mások megelőzzék.

Jókaira, mint regényíróra, foglalkozása nem rótt ugyan ilyen rendszeres robotot, de már gyermekkorában úgy szoktatta meg tanítója, hogy rendszeresen dolgozzék. Nem ugyan este, hanem reggel. Mindennap hajnalban kelt s megszakítás nélkül dolgozott tíz óráig.

Rendszeres munkásságával s írói készségével függ össze

bámulatatos termékenysége, melyet méltatói rendszerint a szakadatlanul dolgozó újságíróéval szoktak összevetni. Azzal a különbséggel, hogy míg a hírlapíró a mának, ő a halhatatlanságnak dolgozott.

E kiváló hírlapírói tulajdonságoknak természetesen árnyoldalai is jelentkeznek Jókainál. A sokoldalúság következménye olykor bizonyos felszínesség, a gyors munkáé a pongyolaság szerkezetben, jellemzésben, kidolgozásban, nyelvben; önmaga ismétlése; egyes formák sablónná merevedése, apró hibák ejtése stb.

*

E hírlapírói tulajdonságok egész természetesen vitték Jókait az újságához.

1846-ban Helmecey Jelenkoránál az újdonságok rovatát vezette három hónapig.

1848. decemberben a Pesti Hírlap szerkesztését vállalta el. 1849. február 22-én indította meg Debrecenben az Esti Lapokat. Mikor Budavára bevétele után a kormány Pestre költözött, Jókai is odavitte az Esti Lapokat s a Pesti Hírlap szerkesztését is átvette.

1858-tól a Magyar Sajtónak volt főmunkatársa s 1862-ben szerkesztője.

1863-ban alapította a Hon című nagy politikai és közgazdasági napilapot. 1882-től a Nemzet című kormánypárti lapot szerkesztette.

1867—1879-ig szerkesztette az Igazmondó című politikai néplapot.

Bár az ő humoros mondása szerint neki, mint szerkesztőnek, csak annyi köze volt lapjaihoz, mint a fűszerbolt elé akasztott pléh-vadembernek a bolthoz. Hozzá tartozik a bolthoz ez is, de sem a bolt nem az övé, sem ő nincs a boltban soha. De ez természetesen csak szerkesztői pályájának későbbi felére igaz, mikor mint főszerkesztő, inkább csak a nevét adta a laphoz. Kezdetben valószínűleg úgyis, mint munkatárs, úgyis, mint szerkesztő, buzgón dolgozott s a hírlap a vérebe ment át:

Egyébként szenvedélyes újságolvasó volt. Erre nézve önmaga így nyilatkozott: „Mint ahogy az akrobatának mindennap kell gyakorolni az izmait; úgy kell nekem folyton fejleszteni az ismereteimet könyvekből és lapokból. A napi sajtó maga egy nagy

iskola, melyből a regényírónak egy leckét sem szabad elmulasztania.“ (Önéletírása 1895-ből.)

•

Jókaiban a regényírot a hírlapíróval szorosabban köti össze az a tény, hogy regényei először a hírlapok tárca-rovatában jelentek meg s csak azután könyvalakban.

Főbb társadalmi regényei közül a Pesti Naplóban jelentek meg: Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, A régi jó tábla-bírák, az Új földesúr.

A Honban, az író saját lapjában jelentek meg: Politikai átvatok, Mire megvénülünk, A szerelem bolondjai, A kőszívű ember fiai, Fekete gyémántok, Eppur si muove, Az aranyember, Enyém, tied, övé, Az élet komédiásai, Egy az Isten, Akik kétszer halnak meg.

A Nemzetben: Kiskirályok, A lélekidomár, A tengerszemű hölgy, Nincsen ördög.

A Pesti Hírlapban: Fekete vér, A sárga rózsá, De kár megvénülni.

A Magyar Hírlapban: Öreg ember nem vén ember.

•

Így megvilágítva Jókai szellemi viszonyát a hírlaphoz s hangsúlyozván azt, hogy társadalmi regényei, pályája értékesebb előfelében, időszerű tárgyaikkal az egykorú közönség minden rétegét egyformán érdekelték, rátérhetünk tulajdonképeni tárgyunkra: mennyiben emlékeztet Jókai társadalmi regényeinek tartalma a hírlap anyagára.

Mi az újság? A köz- és társadalmi élet minden érdekesebb megnyilatkozásának, jelenségének számontartása. Tehát nagyjából az élet képe. Nem egészen hű, mert a politikában rendszerint pártszempont vezet, társadalmi híreiben a szenzáció, s aránytalanul nagy helyet foglalnak el benne a bűnesetek.

Ha a Jókai-korabeli magyar hírlapokat nézzük, úgy találjuk, hogy tartalmuk nincsen olyan élesen tagolva, mint a mai újságoké. Külön rovata van a hazai és külföldi politikának, ez foglalta el a lap nagyobb részét; a többi a napi hírek vagy újdonságok gyűjtőcíme alatt foglalta össze a napi eseményeket, a bűneseteket s amennyiben voltak, a sporteseményeket. A vonal alatt

volt a szépirodalom (egy-egy hazai vagy külföldi regény folytatásokban) s ismeretterjesztés.

Ezen anyagnak felel meg nagyjából egy-egy Jókai-féle társadalmi regény tartalma is.

Jókai társadalmi regényeinek egyik legjellemzőbb eleme, mely ma már regényben meglehetősen ritka, a politika, illetőleg politikai történet. Legsikerültebb társadalmi regényei tulajdonképpen politikai korrajzok, melyek műfaj tekintetében a történeti és társadalmi regények között foglalnak helyet. De úgyszólván minden regénytárgyát szereti egy-két szállal a kortörténethez fűzni.

A politikai történet, mint költői anyag bizonyára tárgyi fontossága miatt szerepel. Jókai regénymeséinek érdekességét tárgyai jelentőségével is kereste. Már pedig a magyar életnek, életenergiának az ő korában s még jóval azután is, a legjelentékenyebb megnyilvánulása a politika volt. Ebben virágzott ki a magyar faj tehetsége.

Jókai regényei magukban foglalják a magyar politikai történet, sőt világtörténet minden nevezetesebb egykorú eseményét, mint a magyar szabadságharc, az északamerikai rabszolgafelszabadító s francia-német háború.

A Széchenyi-korszakot tárgyalja az Egy Magyar Nábob és Kárpáthy Zoltán. Ide nyúlik vissza a Mire Megvénülünk című regény az országgyűlési ifjúság történetével.

A felvidéki tótság lázadása a tárgya a Szomorú Napoknak.

Legkedvesebb tárgyforrása: a szabadságharc története. Erről szólnak a: Politikai divatok, A kőszívű ember fiai, Tengersizemű hölgy című regényei. Belejátszik Egy Az Isten, Enyém, Tied, Övé, Kiskirályok című regényeibe. Ebbe nyulnak vissza az Új Földesúr, Fekete Gyémántok stb. regényei.

A Bach-korszakban játszanak az: Új földesúr, Fekete vér; ebbe nyúlik vissza a Sárga rózsza; a Schmerling-korszakban: a Szerelem bolondjai, a Fekete gyémántok.

Az északamerikai rabszolgafelszabadító háború szerepel a Szerelem Bolondjaiban, az 1870—71-i francia-német háború a Véres Kenyérben, a Lélekidomárban, a Nincsen Ördögben.

A távol jövő előre elképzelt politikai eseményei vannak a Jövő Század Regényében.

A politikai anyag körébe tartoznak az országgyűlések (Egy

magyar nábob) és megyegyűlések (Kőszívű ember fiai), a nádori kihallgatás (Eppur si muove) részletes rajzai; az országgyűlési követ-, majd képviselőválasztás sokszor rajzolt jelenetei (Kárpáthy Zoltán, Az élet komédiásai, Ninesen ördög, Kiskirályok) stb.

Teljesen az újság hatására vallanak Jókainál a nagy elemi csapások, tömegszerencsétlenségek gyakori rajzai. Ezek azok az események, melyekhez az újság saját külön tudósítót szokott a színhelyre küldeni, s amelyeket, mint szenzációkat, külön, színes riportban szokott feldolgozni. Több regényének ilyen esemény a központja, mint a felvidéki járvány a Szomorú Napokban, az alföldi aszály és inség a Szerelme Bolondjaiban. Így szerepelnek: a felvidéki éhínség a Régi Jó Táblabírákban, az 1838-i pesti árvíz a Kárpáthy Zoltánban, tiszai árvíz az Új Földesúrbán, a komáromi hídleszakadás a nádort váró néptömeg alatt a Politikai Divatokban, Komárom égése a Tengerszemű Hölgyben, bányarobbanás és égés a Fekete Gyémántokban, vasúti szerencsétlenség a Ninesen Ördögben.

Ezek az események szerves részei Jókai regényeinek. Egy-egy ilyen katasztrófa nagy tömegeket mozgat meg, társadalmi kötelekeket szakít el, embereket hoz össze s hatását széles körben és sokáig érezteti. Azonkívül pompás alkalmat adnak az írónak leíró tehetsége ragyogtatására. Jókai a természet vad erőinek pusztító működését, lenyűgöző hatását, a tömeg viselkedését, megzavarodását, a segélynyújtást, a menekülést, a halált nagyszerűen tudja rajzolni.

Igen fontos helyet foglalnak el Jókai társadalmi regényeiben a bűntettek. Egyfelől azért, mert érdekesek, másfelől mert meséinek egyik legfőbb cselekvénymozgatója a gonosz. Nála a jók inkább passzív természetűek. A gonoszok cselekszenek, támadnak, a jók inkább védekeznek vagy ellenhatásképpen cselekszenek. Mennyire kedveli Jókai e motívumot, bizonyítja a Kész Regény-tárgy című kis novella vázlata, melyben egy csalónő esetét mondja el, ki hamis okmányokkal egy előkelő, úri családba csempészte magát. A címben jelzi, hogy ezt az esetet érdemesnek tartja regényben való feldolgozásra.

Ezt a tárgyat nem dolgozta ki, de alig van regénye, melyben nagyobb bűneset ne fordulna elő. Egy-egy regényének éppen ez a tárgya. A Régi Jó Táblabírákban egy gonosz felvidéki bérlő

tönkrejuttat egy egész vidéket, csal, gyilkol, hamisít, míg rajta-veszt s halállal lakol. A Lélekidomár tárgya egy messzeágazó bűnszövetkezet bűneinek kibogozása, a Szegény Gazdagok meg éppen rablóregény, melyben a rablókalandok mellett hamis pénzverés is szerepel.

Egyéb regényeiben előforduló nagyobb bűnesetek: Abellino botránypere Kárpáthy Zoltán ellen (Kárpáthy Zoltán). Straff nőszöktetése és zsarolása. Szemes Miska sertéslopása (Új földesúr). Cigányrablóbanda véres éjjeli támadása. (Mire megvénülünk). Gyilkossági kísérlet (Aranyember). Mérgezés (Sárga róza). Végredelet-hamisítás (Politikai divatok). Fondorlatos megtévesztés (Kiskirályok) stb.

Az újság társadalmi riportjainak felelnek meg: a nábob mulatása, névnapja, az ünnepi ebédek, vadászatok, uradalmi beiktató stb. részletes leírásai; a különböző párbajok rajzai. Alig van Jókai-regény, melyben a párbaj elő ne fordulna.

De a hírlap egyéb rovatainak megfelelő anyaga is előfordul Jókai társadalmi regényeiben.

Igy a közgazdaság. A Fekete Gyémántok valóságos közgazdasági regény; benne részletes vonásokkal van rajzolva a bondavári kőszénbánya részvénytársulat megalakulása, felvirágzása és bukása; a tőzsde élete.

A sport, a mai hírlapok kedvelt rovata, akkor csak gyérens az újdonságok közt szerepelt, de Jókai több regényében előfordul. Így az Egy Magyar Nábobban a püünkösdi királyválasztó népies lovasverseny s az úri agárverseny.

Ismeretterjesztő részek is szép számmal vannak Jókai regényeiben, de természetesen nem öncélból, hanem az érdekeség fokozására. Ilyen a kőszén keletkezésének geológiai képe a Fekete Gyémántokban; ugyanott Iván felolvasása a sarkvidék utópiájáról. Az Alduna képe, a balatoni rianás festése, a fogaskirály leírása az Aranyemberben stb.

Talán kissé merésznek látszó feltevés, de úgy látszik, hogy Jókai regénymese-alkotó módja is némileg a szerkesztő eljárására vall.

Az alkotástól függetlenül az anyagot már előre gyűjtötte. Amit valahol látott, hallott, átélt vagy olvasott, azt nemcsak emlékezetében raktározta el, hanem jegyzőkönyvecskéiben is. Midőn egy-egy regénytárgy foglalkoztatta, át-átlapozgatta jegyzőköny-

vecskéit s az alkalmasaknak látszó adatokat regényébe foglalta. Társadalmi regénymeséi nem annyira egy magból nőnek ki, mint inkább különböző anyagból tevődnek össze s a művészi alkotó képzelet kohójában utóbb forranak össze.

*

Végére érkeztünk kitűzött feladatunknak. Fejtegetéseink alapján talán kimondhatjuk, hogy Jókai társadalmi regényeinek sokoldalúságára egyebek közt minden valószínűség szerint az újság tartalma hatott. Ezt bizonyítja különösen a politika, a szenzációs események s a büntettek gyakori szerepe. Való, hogy a Jókai előtti társadalmi regények is eléggé változatosak; tarka tartalmú Dickens Pickwick-klubja, Jókai ifjúkori kedvelt olvasmánya, de ezek változatossága másnemű

E megállapítás csupán rámutat Jókai társadalmi regényei sokoldalúságának valószínű mintájára, de értékelésükre nézve nem következik belőle semmi. Mert világos, hogy a regény értéke nem az anyag változatosságán fordul meg, hanem annak művészi feldolgozásán. Ennek tárgyalása azonban már kívül esik feladatunkon.

Sokat írtak már a hírlapnak, az újkor eme hatalmas szellemi tényezőjének a szépirodalomra, különösen a regényirodalomra való hatásáról. Egyik jó hatásának mondhatjuk azt is, melyet Jókai társadalmi regényeire gyakorolt. Hatott abban, hogy e regények lehető mindenkinek szólnak; hogy általános érdekük mellett az egykorú közönséget különösebben is érdekelték, nemesen irányították; végül az anyag változatosságával reájuk az élet képét nyomta.